

15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Laik Kesim: Tartışmalar, Duygular ve Beklentiler

Sabiha Senyücel Gündoğar, Aybars Görgülü

15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Laik Kesim: Tartışmalar, Duygular ve Beklentiler

Sabiha Senyücel Gündoğar, Aybars Görgülü

Kore Şehitleri Cad. No: 38/3
Zincirlikuyu, 34394, İstanbul
T +90 212 217 75 65-66
F +90 212 347 18 86
E info@podem.org.tr
www.podem.org.tr

15 TEMMUZ SONRASI TÜRKİYE'DE LAİK KESİM: TARTIŞMALAR, DUYGULAR VE BEKLENTİLER

Yazarlar

Sabiha Senyücel Gündoğar, Aybars Görgülü

Yayın Tasarımı

POMPAA
info@pompaa.com
+90 850 885 0 722
www.pompaa.com

Basım Yeri

UZMAN DİJİTAL BASKI VE BÜRO MAKİNELERİ LTD. ŞTİ.
Fahrettin Kerim Gökay Caddesi No:13/B
Hasanpaşa, Kadıköy, İstanbul
+90 216 700 10 77 (pbx)

Basım Yılı

2017

Baskı Adedi

200

PODEM YAYINLARI

ISBN 978-605-67180-6-9
Copyright © Mart 2017

Tüm hakları saklıdır. Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği'nin (PODEM) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi,vs.) çoğaltılamaz.

Bu projede belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve PODEM'in kamusal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

Bu proje, Birleşik Krallık İkili İşbirliği Fonu tarafından verilen mali destek ile gerçekleştirilmiştir. Projenin tüm içeriğinden PODEM sorumludur.

PODEM Hakkında

Kamusal Politika ve Demokrasi alışmaları Derneği (PODEM) Őubat 2015'te kurulan İstanbul merkezli bağımsız bir düşünce kuruluşudur.

PODEM olarak vizyonumuz, demokrasinin tüm kurumsal ve hukuksal altyapısı ile var edildiği; demokrat zihniyetin, toplumsal barışın ve adaletin hakim olduğu; bölgesel ve küresel düzeyde barış ve adalet ortamının tesis edilmesinde etkisi artan bir Türkiye'nin inşasına katkıda bulunmaktadır. Misyonumuz, Türkiye toplumunun ve Türkiye ile ilişkisi olan diğer toplum ve devletlerin değişen dinamiklerini araştırmalar aracılığı ile anlamak ve analiz etmek; elde edilen bulguların ışığında politika önerileri geliştirmektir.

Yazarlardan Teşekkür

Bu çalışmanın temelini oluşturan görüşmelerin gerçekleşmesine verdikleri destek için Serdar Erener ve Sırrı Yırcalı'ya içten teşekkürlerimizi iletmek isteriz.

İçindekiler

- 6 Çalışmanın Amacı ve Metodolojisi
- 8 "Laik Kesimin" Gözünden 15 Temmuz Darbe Girişimi
- 10 Olağanüstü Hal Süreci (OHAL) ve Laik Kesimde Farklılaşma
- 14 Laik Kesimde Kırılma Noktaları
- 17 Toplumsal ve Siyasal Uzlaşı Mümkün Mü?

Çalışmanın Amacı ve Metodolojisi

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM), Kasım 2016-Mart 2017 tarihleri arasında toplumun farklı kesimlerinin 15 Temmuz darbe girişimi sonrası siyasi ve sosyal alanlarda yaşanan gelişmeleri nasıl algıladığını anlamak üzere bir çalışma gerçekleştirdi. Çalışma kapsamında toplumun laik/seküler kesiminden temsilciler ile derinlemesine mülakatlar yapıldı ve bir çalıştay düzenlendi. Elinizdeki rapor bu kesimin medya, sivil toplum, akademi ve iş dünyası temsilcileri ile yapılan mülakatlara ek olarak İstanbul’da gerçekleştirilen çalıştayda öne çıkan bulguları yansıtmaktadır.

Laik kesim, homojen bir grup olmamakla birlikte kendi içerisinde de birçok farklılık ve çeşitlilik barındırıyor. Türkiye’de laik/seküler hassasiyetleri olan herkesi sadece laik kesim olarak tanımlamak veya laik kesim içerisinde yer alan herkesin aynı ideoloji ve görüşte olduğunu söylemek ve buradan hareketle araştırma yapmak mümkün değil.

Bunun temel sebeplerinin başında bu tarz hassasiyetlere sahip bireylerin çeşitli toplumsal gruplar içerisinde dağılmış olmaları geliyor. Örneğin laik kesim Kürtler gibi kimliksel anlamda net tanımlanmış bir grup değil. Aynı şekilde Alevilerin kahir ekseriyeti laiklik konusunda hassas olsa da kimliklerinin belirleyici ögesi Alevi kimliği.

Bu karmaşık sosyolojiye rağmen, gerçekleştirilen çalışma ile farklı görüşlere mümkün olduğunca yer vererek, bu kesimin gözünden 15 Temmuz ve sonrasında bir resmini çekmek istedik. Ancak not etmek gerekir ki, buradaki bulgular, gözlemler ve anekdotlar ile Türkiye’nin laik/seküler kesiminin görüşlerini tümüyle yansıttığımız iddiasında değiliz.

Çalışmadan öne çıkan bulgular

- 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında yaşanan süreç laik kesim içerisinde gruplaşmalar yaratmış. Üç eğilimin öne çıktığını gözlemek mümkün. İlk eğilim milliyetçilik ekseninde birleşme, ikinci eğilim ise milliyetçilik ile sorun yaşamamakla birlikte, muhafazakarlığın artması iddiasıyla ülkenin geleceğinden endişe etme. Üçüncüsü ise Türkiye’den umudunu kesme şeklinde.
- Laik kesim içerisinde endişe ve korku duygularının hakim olduğu görülüyor. Hukuk sistemine güven yok. Çoğunluk mevcut uygulamaların keyfi olduğunu düşünüyor.

- Laik kesimin kendisini dışlanmış hissetme hali 15 Temmuz sonrası süreç ile doruk noktasına ulaşmış durumda. AK Parti'nin laik kesimi kapsamak için çaba harcamadığı, bundan sonra da herhangi bir çaba göstermesi için daha az sebep olduğu söyleniyor.
- 15 Temmuz sonrası süreç laik kesim için 2012'den itibaren başlayan ve Gezi olayları ile belirginleşen ülkenin yönetilememesi halinin devamı olarak görülüyor.
- Türkiye'nin geleceğine dair belirsizlik hakim. 15-20 yıl içerisinde nasıl bir ülkede yaşanıyor olacağı hakkında farklı tahminler duyuluyor. Bazı çevrelerde artan muhafazarlık endişesi her şeyin önüne geçiyor. Buna somut örnek olarak eğitimde muhafazakarlaşma ve yaşam alanlarının daralması gösteriliyor.
- Kürt meselesi, laik kesim içinde azınlığın önemseydiği bir konu; genel olarak bu konuya karşı bir duyarsızlık hakim.
- Batıya karşı yapılan çıkışlar bir noktaya kadar gurur okşayıcı olsa da, Batı ile ilişkilerin bozuluyor olması, içe kapanma ve ekonomik gerileme endişelerini arttırıyor.
- İş dünyasında farklı görüşler mevcut. Bazıları bu dönemi geçici olarak adlandırıp, toparlanmanın hızla gerçekleşebileceğini dile getirirken; küresel ve bölgesel gelişmeleri göz önüne alarak ekonomik iyileşmenin kolay olmayacağı görüşünde olanlar da var.

“Laik Kesimin” Gözünden 15 Temmuz Darbe Girişimi

15 Temmuz darbe girişiminden bugüne kadar geçen sürece bakıldığında laik kesim içerisinde farklı eğilimlerin ön plana çıktığı görülüyor. Ortaya çıkan ilk duygu hali endişe ve korku.

Laik kesimden kişiler 15 Temmuz akşamı yaşananları ilk duyduklarında gerçek bir darbe girişimi yaşanıyor olabileceğine pek ihtimal verilmediğini belirtiyorlar. İlk anların şoku atlatıldıktan ve takip eden günlerde olayların boyutu ortaya çıkmaya başladıkça darbe girişiminin gerçek olup olmadığını sorgulayanların sayısı azalmış. Yaşananlar her ne kadar gerçek dışı gelse de ülkenin büyük bir badire atlattığı düşüncesi yaygınlaşmış.

Bu noktada 15 Temmuz’un bir tiyatro ya da kurgu olduğu düşünülüyor ve darbenin her türlüşüne şiddetli bir karşı çıkış olduğunu belirtmek gerek. 15 Temmuz’un tüm vatandaşların utanç duyması gereken bir durum olduğu ve ülkenin bu hale gelmiş olmasının kabul edilemez olduğu vurgulanıyor. Ancak darbe girişimi sonrası sürecin iyi yönetilmediği, hak ihlallerinin yaygın olarak görüldüğü, özgürlüklerin kısıtlandığı görüşü hakim. Adeta bir korku imparatorluğu içerisinde yaşanan, bireylerin ruh hallerinin bozulduğu bir süreçten geçildiği söyleniyor.

“Bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak 15 Temmuz’da utanç duydum, ülkemizde böyle bir şeyin olması bana utanç verdi, yurtdışındaki ortaklarımıza anlatmakta zorlandık.”

Yaşananın aslında kontrollü darbe girişimi olduğunu düşünenler de var. Bu görüşte olanlara göre hükümet darbe planlandığını kısa süre önce haber alarak önlemlerini alıyor, kontrol altında bu kalkışmanın gerçekleşmesine izin veriyor ve bastırılmasını sağlıyor. Bu şekilde hükümet süreci iyi yöneterek “kendisini kurtarıyor” ve daha sonra tüm muhalefeti susturmaya çalışıyor.

“Yaşananlar kontrollü darbeydi. Bilgiyi aldılar ve kontrol altında olmasını sağladılar. Gelinek noktada bu bir süre/cadı avına dönüştü.”

Bu bakış açısına sahip olanlara göre 15 Temmuz’da olan bitenler tam olarak anlaşılmadı, bir darbe teşebbüsü yaşanmış olsa da o gece ile ilgili akıllarda birçok soru işareti kaldı. Darbe girişiminin üzerinden uzun süre geçmiş olmasına rağmen net bir resim ortaya koyulmadı. Darbe girişimi sonrası süreçte yaşananlar ise bu endişeleri haklı çıkardı; kanun hükmünde kararnamelemler (KHK) ile işlerini kaybeden akademisyenler, kapatılan sivil toplum kuruluşları ve muhalefet üzerinde kurulan büyük baskı verilen örneklerden birkaçı.

"15 Temmuz gecesi hala karışık, bir gazeteci olarak olay örgüsünü kuruyorum, birçok karanlık nokta kalıyor. Hele darbe sonrası yaşananlar endişeleri haklı çıkarıyor."

"Darbe girişimi aydınlatılmadığı sürece iki nesil daha şüpheler konuşulur diye düşünüyorum."

Öte yandan, 15 Temmuz gecesi ve sonrasında ortaya konan tavırların öz eleştirisinin yapıldığını da görmek mümkün. Seküler kesimin sokağa çıkmamış olmasını hatalı görenler olduğu gibi kendilerini olan bitenden sorumlu hissetmedikleri için sokağa çıkmadıklarını dile getirenler de var. Sokağa çıkılması gerektiğini düşünenler bunun hayati bir fırsat olduğunu ve muhafazakar kesim gibi seküler kesimin de sokağa inerek görünür olması gerektiğini vurguluyorlar. Sokağa çıkılması gerektiğini düşünenler ise hükümetin yanlış politikalarının sonucu bu darbe girişiminin yaşandığını belirterek sorumluluğu AK Parti'ye yüklüyor.

"Darbeye karşı çıkan ve sokağa inen AKP'lilerdi, biz sokağa çıkmayarak hata yaptık. Seyirci olunca kaybediyorsun, sokağa çıkmamız lazımdı, hayati bir andı bu ve kaçırıldı."

"Gezi olaylarında nasıl Kürtler yeterince aktif olmadı diye eleştirdiysek, 15 Temmuz'da da biz kısa kaldık."

"Biz sorumlu hissetmedik, bu sebeple dışarı çıkmadık. Zaten dışındaydık, o kadar kadrolaşmayı biz yapmadık ki. Kendileri temizlesinler diye düşündük."

15 Temmuz akşamı ve 16 Temmuz sabahı darbe girişimi henüz yaşanmaktayken siyasi liderlerin aynı noktada birleşip darbeye karşı duruş sergilemeleri laik kesimde memnuniyetle karşılanmış. Bu kesimde birçok kişi her ne kadar siyaset çizgisini onaylamasa da böylesi bir kalkışmanın karşısında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gibi güçlü bir lidere sahip olduğu için şanslı hissetmiş. Türkiye zayıf bir lider ile bu darbe girişimini bertaraf edecek refleksleri veremezdi görüşü baskın.

Darbe teşebbüsünü takip eden haftalarda düzenlenen Yenikapı Mitingi geleceğe dair umutlu duygu ve düşüncelerin doruk noktasına ulaştığı dönem olarak tarif ediliyor. AK Parti, MHP ve CHP'nin aynı platformu paylaşabiliyor olması Türkiye'ye dair sahiplenmeyi arttırmış.

Batı'nın Türkiye'de yaşananlara karşı kimilerine göre duyarsız, kimilerine göre yanlış yerde duran tutumu karşısında siyasi parti liderlerinin beraber hareket ederek cevap vermesi hemen herkesi heyecanlandırmış. Türkiye'de özlenen birlikteliğe bu darbe girişimine karşı sergilenen ortak tavır vesilesi ile ulaşılacağı düşünülmüş.

Olağanüstü Hal Süreci (OHAL) ve Laik Kesimde Farklılaşma

15 Temmuz sonrası süreçte gerçekleşen uygulamalar hakkında ise laik kesimin çoğunluğunda aynı yönde görüşlerin hakim olduğu görülüyor:

- Darbe girişiminin önlenememiş olması Türkiye için yadsınamayacak bir başarı.
- Yaşananlar ortak paydada buluşabilmek için bir şanstı, ancak bu fırsat iyi değerlendirilemedi.
- Bugün kutuplaşmanın, siyasal gerginliğin arttığı bir dönemdeyiz.

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile başlatılan mücadele, ülke kurumlarının örgüt üyelerinden temizlenmesi ve söz konusu kalkışma ile ilişkisi olan herkesin cezalandırılması gerektiği konusunda akıllar net ve destek güçlü. Ancak 15 Temmuz'u takip eden aylarda yürütülen mücadelenin FETÖ ile mücadelenin ötesine geçtiği, tüm karşıt görüş ve muhalefeti etkisizleştirmeye yönelik bir operasyonlar serisi halini aldığı ifade ediliyor.

Mevcut siyaset "tüm farklı görüşlerden intikam alma politikası" olarak tanımlanıyor ve bu tutuma dair sıkça endişe ve korkudan söz ediliyor. Korkunun kaynağı olarak adil değerlendirme ve yargılamanın olmaması ön plana çıkıyor. Katılımcılar kendilerinin bile herhangi bir suç isnat edilerek tutuklanmalarının önünde hiçbir engel olmadığı, süreçlerin genel olarak keyfi yönetildiği görüşünde. Bu yönde bir endişe halinin yerleşmesinde tutuklama, işten çıkarma, açığa alma sayılarının artması ve uygulama kriterlerinin şeffaf olmadığı, kimin ne sebeple suçlandığının bilinmemesinin etkili olduğu görülüyor.

FETÖ operasyonları çerçevesinde, özellikle Cumhuriyet gazetesi gibi sembol bir kurumun polis tarafından basılması, gazetecilerinin tutuklanması, akademisyenlere yönelik görevden almalar kırılma noktaları olarak zikrediliyor.

15 Temmuz ve OHAL süreci laik kesim içerisinde farklılaşmalara da yol açmış. Yaşanmakta olan sürece dair tedirginlik hemen herkeste gözlemlenmekle birlikte özellikle ülkenin geleceği söz konusu olduğunda gruplaşmalar görmek mümkün. Bu gruplaşmalara paralel olarak laik kesim içerisinde üç eğilim oluşmuş.

İlk eğilim milliyetçilik etrafında birleşme. Bu eğilimdeki kişiler için vatan kavramı ön planda. Vatanın topyekün tehlike altında olduğu ve bu denli büyük bir tehdit karşısında diğer tüm itirazların en azından bir süreliğine rafa kalkması gerektiği düşünülüyor. Farklı kimlik aidiyetlerinin bugünün konusu olmadığı belirtiliyor. Bu düşünceye paralel olarak kendilerini ülkeyi yönetenler ile kutuplaşma içerisinde görmüyorlar.

“Türkiye ele geçirilmek istendi ve buna karşı ortak duruş sergilemek gerekli.”

İkinci eğilim ise muhafazakarlaşmadan duyulan rahatsızlığın ön plana çıkması. Bu görüşte olanlar da milliyetçilik çizgisine yakın olsalar da 15 Temmuz sonrası AK Parti'nin gücünü konsolide ettiğini, bununla paralel olarak toplumda ve siyasette dinin etkisinin arttığını düşünüyor. Darbe girişiminin tüm ülkeye karşı yapıldığı, bunun karşısında Türkiye'nin yalnız kaldığı ve birleşmek gerektiğinin altı çiziliyor. Ancak kendilerine mevcut siyaset içerisinde rahat yer bulamıyorlar. Aynı hayat tarzını, aynı gelecek beklentisini paylaşmadıkları siyasete güven duymakta zorlanıyorlar.

Diğer taraftan FETÖ ile mücadele konusunda net bir destek veriliyor. Ülkeyi mevcut zor durumdan çıkarma becerisini ancak Cumhurbaşkanı ve AK Parti'nin gösterebileceği de telaffuz ediliyor. Bu noktada “dışarıda kalmışlık” hissiyatı belirgin olarak görülüyor. Kendilerini ait hissettikleri siyasi partinin sorunla baş etme ve gelecek vaat etmekten uzak olduğunun bilincindedir. Bir yenilenme olmasına da hiç ihtimal vermiyorlar. Bu durumda umut bağladıkları kişi ve liderler yine AK Parti'den oluyor ve bunu kabul etmek bir ikilem yaratıyor.

Söz konusu kesimin en büyük endişesi laiklik ile ilgili. Türkiye yeniden inşa edilirken laik değerlerin ne ölçüde söz konusu yeni sistemin parçası olacağı sorusu akıllara takılıyor. Tam da bu sebeple Yenikapı'da CHP liderinin de resmin parçası olması içlerini rahatlatmış. Bu görüntüyü daha çok görmeye ihtiyaçları olduğunu söylüyorlar. CHP her ne kadar yönetim başarısızlıkları ile eleştirilse de tarihsel sebepler ile laik değerlerin bir garantisi olarak görülüyor.

Burada belirtmek gerekir ki laik değerlerin neler olduğu konusunda da aslında bu kesimde bir sorgulama ve beraberinde öz eleştiri başlamış. Laik değerler denildiğinde sıklıkla Atatürkçülük, Cumhuriyete bağlılık, toplumsal özgürlük, herkesin istediği gibi yaşaması konularına referans veriliyor. Bu konularda geçmişte yapılan hatalar ile yüzleşme başlamış. Uzun yıllar toplumun muhafazar kesimi üzerinde baskı kurulduğu, Atatürkçülüğün adeta bir din haline getirilip, en küçük bir eleştiriye dahi tahammül edilememesinin aslında bugün geldiğimiz toplumsal kutuplaşmanın sebebi olduğu öz eleştirisi yapılıyor.

Bir üçüncü eğilim ise Türkiye'den umudunu kesmek yönünde. Bu eğilime sahip kişilerde karamsarlık ve endişeden ziyade korku hakim. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yaşanan sürecin laik yaşam tarzını belirleyenlerin sonu olduğunu düşünüyorlar. Yakın bir gelecekte Türkiye'nin toparlanıp istedikleri görüntüye kavuşması ihtimalini yok ya da oldukça zayıf görüyorlar.

Bu son gruba dahil kişiler kendilerini Türkiye'de hem siyasetten hem toplumdan hızla dışlanmış hissediyorlar. Toplumun kendilerinden farklı kesimleri ile iletişimleri oldukça sınırlı, sadece zorunlu iş ilişkileri var. Ancak bu konuda bir rahatsızlık hissedilmiyor. Şikayet edilen daha çok kendi toplumlarında azınlık durumuna düşme hali. Kemalizm eleştirisi yapmaya, geçmişte yapılan hataları tartışmaya açık olduklarını söylemek zor. Bu anlamda öz eleştiri vermeye kapalıdır. Hatta tersine bir Kemalizm nostaljisi içinde yaşadığını söylemek mümkün. 15 Temmuz sonrası bu grup içerisinde en çok konuşulan konu Türkiye'den ayrılmak veya ayrılmaya hazırlıklı olmak. Her ne kadar bu söylemi eyleme dönüştürebilenlerin sayısı oldukça sınırlı olsa da geleceğini başka yerde aramaya meyl etmek bu grupta hemen herkes tarafından konuşuluyor.

Laik kesim nezdinde bu üçüncü eğilime sahip kişilere yönelik eleştirilerin başladığı da görülüyor. Üçüncü grup sayıları çok olsa da dönüştürücü bir gücü olmayan, konuşan ancak harekete geçmeyen, hiçbir şekilde risk almak istemeyen grup olarak tarif ediliyor. Bazıları ise bu kesimi Türkiye’nin ilerlemesinin önündeki en büyük engel olarak işaret ediyor.

“Bu kesim karşımıza çıkan en son en sert hörgüç gibi. Burası bir çözülse belki önümüz daha kolay ve çabuk açılır.”

Kürt meselesi, ekonomi ve dış politikaya bakış

Konu Kürt meselesine geldiğinde üç eğilime dağılan kişilerin yaklaşımları arasında bir paralellik görülüyor. 15 Temmuz sonrası FETÖ ile mücadelenin yanı sıra PKK ile yürütülen mücadele de laik kesimin çoğunluğunun desteğini alıyor diyebiliriz. Karşı ses çıkaranların çoğu muhalefet yapmış olmak için izlenen siyaseti eleştiriyor. Her ne kadar topyekün tüm laik kesimin Kürt meselesine duyarsız olduğunu söylemek mümkün olmasa da özellikle Kürt siyasetçilere tepki gösterenler ve tutuklanmayı hak ettiklerini düşünenler çoğunlukta. Laik kesim içerisinde özellikle 7 Haziran 2015 seçimlerinde HDP ve HDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş’ı desteklemiş olanların çoğunluğunun bugün seçim olsa aynı tavrı göstermeyeceği belirtiliyor. Zamanında verdikleri destekten pişmanlık duyanların sayısının oldukça fazla olduğu düşünülüyor.

“Kürtlerin canının okunması laik kesimde azınlık için sıkıntı.”

“Cumhuriyet’e, Boğaziçi [Üniversitesi] rektörüne dokunulmasa bu kesimin OHAL ile derdi olmaz, kendilerine dokunmaya başladığı/başlayacağı düşünülüyor için rahatsızlık var.”

“Demirtaş ve HDP’lilerin tutuklanması bir kesimin umurunda, ancak bunlar azınlıkta. Suçlayanlar var ve çoğunlukta.”

Kürt meselesinin aksine ekonomik kaygılar tartışmaların merkezinde yer alıyor. Türkiye’nin küresel ekonomik gelişmeler karşısında giderek kırılgan hale geldiği, bölgesel krizlerin işleri zorlaştırdığı, Türkiye’nin bozulan imajı ile iş yapmanın zorluğu sıkça dile getiriliyor. Ekonominin iyi yönetilmediği ve popüler siyaset için kullanıldığı söylenenler arasında. Ekonomik kaygıların Türkiye’ye dair endişelerin önemli bir bölümünü oluşturduğunu belirtmek gerek.

“Güvenlik tabii ki önemli ancak ekonomiyi unutmamak lazım. Ekonomi toparlansa belirli bir kesim kesinlikle susar.”

Ekonomik açıdan “Türkiye Mısır oldu” benzetmeleri yapanlar olsa da, iş dünyasının içinden kişiler ekonomiye görece daha olumlu ve doğru hamleler yapılırsa çabuk düzelebilir gözüyle bakıyorlar. Türkiye’nin bir dönem parlayan yıldız olduğu hatırlatılıyor ve iyi yönetim ile bu günlere dönmenin mümkün olacağı belirtiliyor. Yabancı yatırımcıların ülkeye güveni azalmış olsa da, dış yatırımın henüz ülkeden kaçma noktasına gelmediği, yeni yatırımcıların düşünme sürelerinin uzadığı söyleniyor. OHAL devam ettiği sürece dış yatırımcıların tedirginlik yaşayacağı da vurgulanan noktalar arasında.

Dış politikaya bakışta ise iki farklı görüş mevcut. Çoğunluk mevcut dış politikaya güçlü bir şekilde itiraz etmiyor. İzlenen siyasetten çok yapıma şekline eleştiri duyuluyor. Ortadoğu’da seyirci

kalmamak, Batı'ya gerektiğinde ses yükseltebilmek bir ölçüde hoş gidiyor. Diğer taraftan bunun sonuçlarından endişe edenler ve bu sonuçları sorgulayanlar da var. Batı tüm eleştirilere rağmen yine de uzaklaşılması gereken bir blok olarak tarif ediliyor.

“Şangay Beşlisi'ne, Ortadoğu'ya değil Avrupa'ya bakmalıyız. Avrupa ile iyi geçinmekten başka şansımız yok.”

Suriye konusu özellikle hassas. Komşu ülkede asker bulundurmak, operasyon gerçekleştirmek endişe uyandırmış durumda ve milliyetçi sahiplenme Suriye söz konusu olduğunda azalıyor. Endişenin kaynağı Suriye'deki savaş halinin Türkiye'ye yansımalarının artması, müdahil oldukça hedef haline gelmek. Türkiye'de terör saldırılarının artmış olması ciddi bir korku oluşturmuş. Bu saldırılardan AK Parti'yi ve son yıllarda izlenen siyaseti sorumlu tutma eğilimi de görülüyor.

Laik Kesimde Kırılma Noktaları

15 Temmuz ve sonrasında izlenen siyaseti laik kesim önemli bir dönüm noktası olarak nitelese de, bu ilk kendilerini dışlanmış hissettikleri kırılma anı değil. Laik kesim açısından devlet ile ciddi anlamda bir kopuş hissetmeleri Gezi olayları ile başlamış. Gezi, genel olarak laik kesimin sokağa çıktığı ve demokratik taleplerini dile getirdiği bir eylem olarak yüceltiliyor. Gezi sonrasında hükümetin laik kesimin taleplerine hiç kulak asmadığını, tersine şiddet ile olayları bastırarak daha otoriter bir yönetime geçiş yaptığını belirtiyor. Seküler/laik hassasiyeti olan kesimlerin özellikle Gezi olaylarından sonra kendilerini daha da dışlanmış hissettikleri ve Türkiye’de kendilerine yer olmadığını düşündükleri anlaşılıyor.

“Erdoğan herkese el uzattı. Kürtler ile masaya oturuldu, Suriye ile ilişkiler düzeltilmeye başlamıştı, sadece laik kesim ile empati kurmaya hiç çalışmadı. Bunun sebebi de bu kesim üzerinde gücünü giderek sağlamlaştırıyor olması.”

“Yönetilememe halinin ortaya çıkması Gezi ile oldu. AK Parti haklı zeminini kaybetti.”

2012 öncesi dönem daha kapsayıcı olarak nitelendirilirken bu tarihten sonra toplumda ve siyasette kutuplaşmanın arttığı belirtiliyor. Bazılarına göre bu kutuplaşma siyasi liderler tarafından bilerek artırıldı. Türkiye bir gerilim siyaseti ile yönetilmek istendi ve bu sebeple kutuplaşmanın artmasından istifade edildi.

Bu kutuplaşmanın darbe girişimi için elverişli bir ortam yarattığı da dile getiriliyor. 2013’ten sonra Gezi olaylarının da etkisiyle yönetim kademelerinin bir karşıtlık yaratma çabasına girdikleri, yapıcı eleştiriye dahi kapalı oldukları ve beceriden ziyade güven kriteri ile iş yapıldığı belirtilerek, bu dönemde cemaatin belirli yerleri ele geçirmesi için alan açıldığı söyleniyor. Denge-denetleme mekanizmalarının bu dönemde kontrolden çıktığı ve AK Parti’nin gücünü tekrar toplamakta zorlandığı ifade ediliyor.

“Ordu içerisindeki cemaatçi yapılar bu yüzde 49’a güvendi. Darbeciler aptal değildi. Toplumun memnun olmayan %49’unun kendilerini destekleyeceğini düşündü.”

“Erdoğan’ın toplum tanımı içerisinde ben yokum. Devlet bize çalışmıyor.”

Laik kesim AK Parti iktidara geldikten sonra devlet ile ilişkilerinin sorunlu bir hale geldiğini düşünüyor. Devletin kendilerinin içinde olduğu kesimden uzaklaştığı, bir anlamda devletin ‘ellerinden alındığı’ hissiyatı hakim olmaya başlamış. Bununla birlikte bu dönemde atılan

demokratikleşme adımları, yapılan reformlar, dış politikada gerçekleştirilen açılımlardan takdirle söz edenler de var. Memnuniyetsizlik, kendi deyimleri ile AK Parti'nin politikaları 'kendilerine değmeye' başlayınca görünür ve dile getirilir hale gelmiş. Alevilerin rahatsızlıkları ve talepleri ve Kürt meselesi özelinde olup bitenlerin laik kesimin çoğunluğunun radarında olmadığı net olarak anlaşılıyor. Ne zaman ki Gezi olayları yaşanmış, laik kesim kendilerinin de hedef tahtasına konduğunu düşünmüş.

"Türkiye'nin ilerlemesinde mevcut iktidarın çok emeği var. Ancak geldiğimiz noktada ümitsizliğim var."

"Kürtlere yapılanların bize de yapılabileceğini gördük."

Gezi olayları ile kendisini göstermeye başlayan dışlanmışlık hissiyatı, 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimleri döneminde artmış. Bu dönem ikinci bir kırılma noktası olmuş. Çaresizliğin yanı sıra, derin bir endişe hali de ortaya çıkmış. 7 Haziran seçim sonuçlarının kabul görmediği ve bu yüzden yeniden seçime gidildiği düşünülüyor. Bir taraftan diğer siyasi alternatiflerin de yönetim becerisi gösteremeyeceği düşünülürken benimsemedikleri bir iktidara mahkûm kalmış olma duygusu bu kesimin çoğunluğunu ümitsizliğe itmiş.

"Herhangi bir şekilde değişim isteme, görme şansımız yok".

"MHP lideri Devlet Bahçeli'ye öfke hep yüksekti, CHP'den de umudumuz yok, değişim ancak AK Parti'nin içinden çatlak olması ile mümkün. Bunu bekler hale geldik".

Laik kesimde dışlanmışlık hissini altında yatan esas korkunun muhafazakarlaşma olduğu görülüyor. Muhafazakarlaşmanın arttığı, daha görünür olduğu düşünülüyor. Muhafazakarlaşmanın artmasına verilen somut örnekler "seküler yaşam alanının daralması", "seküler hayat tarzına müdahale" ve eğitimin muhafazakarlaşması üzerinde yoğunlaşıyor.

Hayat tarzına müdahale konusunda görüş ayrılıkları olsa da yaşam alanlarının daraldığı üzerine bir konsensüs görmek mümkün. Bu durum karşısında, herkesin kendi mahallesine çekildiği ve İstanbul'da 2-3 semte sıkışarak başka toplumsal kesimlere pek fazla değmeden yaşamını sürdürmeye çalıştığı belirtiliyor.

"Nişantaşı-Sarıyer arasına sıkışmış bir hayat yaşıyoruz. %90'ın domine ettiği bir yaşam şekli var. Kadıköy ve Bebek revaçta. İstiklal caddesinde içkili yerlere baskı yapıldı. Kapanan yerlerin yenisine açılanlara içki ruhsatı verilmedi. Kamplaşma, kutuplaşma, gettolaşma gerçeği var."

"Ben muhafazakarlaşma olduğunu düşünmüyorum ama gettoların oluştuğu doğru. Duvarlar yükseliyor ve bunun sebebi İslam falan değil, dünyalar ayrışıyor ve kavramlar farklılaşıyor."

Eğitim birçok kişi için muhafazakarlaşmanın net olarak görüldüğü ve esas korkutucu olduğu alan. Türkiye'de eğitim sisteminin kalitesinin düştüğü ve imam hatip okullarının sayısının artması ile özel okulların zorunluluk haline geldiği belirtiliyor. Görüşülen bir eğitim uzmanı ise eğitimde giderek dini vurguların arttığını, asıl meselenin imam hatip okullarının sayısındaki artıştan ziyade devlet okullarındaki ders dışı aktivitelerin hemen hemen tamamının dinle alakalı olduğunu

söylüyor. Dini vakıfların bu aktivitelerde çok etkin olması da seküler/laik hassasiyetleri olan kesimleri rahatsız ediyor. Yurtdışına yerleşmek isteyenlerin en büyük motivasyonu çocuklarının daha iyi bir eğitim alması.

“Milli-manevi değerler tüm eğitim müfredatına sirayet ediyor, Eğitim Bir-Sen en güçlü sendika. Seküler kesim imam hatipler konusunda obsesif, diğer taraf da bunu iyi kullanıyor.”

Bu tartışmalar esasında seküler kesimin dinin kamusal hayat pratiğinin içerisine çok girmesinden rahatsızlık duyduğunu gösteriyor. Bunun daha fazla muhafazakarlaşmaya da karikatürize edilmiş şekliyle bir ‘İranlılaşma’ anlamına geldiği düşünülüyor. Özellikle kadınların kendilerini daha fazla tehdit altında hissettikleri ve gidişattan rahatsız oldukları görülüyor. Kadına şiddetin yaygınlaşması, güncel hayat pratiklerinin daha fazla muhafazakarlaşması sonucu kadının kamusal alanın dışına itilmesi bu kaygıları besleyen faktörler olarak gösteriliyor.

“Kadın meselesi çok önemli. Kadın edilgen hale getirilmek isteniyor. Evde dursun, çocuk baksın ya da hafif işler yapsın. Güçlü kadın siyasetçiler siyasetten alınıyor, yerlerine göstermelik kadınlar geliyor. Erkek paradigması içerisinden bakan ve mutlaka baş örtülü kadınlar bunlar.”

“Bizim kuşağın en büyük korkusu İranlaşmaktı. Türkiye’nin yavaş yavaş bu yola girdiği düşünülüyor. Başını kapatmak zorunda kalmak gerçek bir korku.”

15 Temmuz darbe girişimi ve sonrası yürürlüğe konan uygulamalar laik kesim açısından son kırılma noktası olmuş. Bu dönemde Suriye’de yaşanan savaş ve PKK kaynaklı terör eylemlerinin artması endişelerin korku boyutuna ulaşmasına sebep olmuş. Söz konusu eylemlerin geniş kitleleri hedef olarak yapılması kontrolün kaybedildiğini düşündürmüştü.

“Freni patlamış kamyon gibi yokuş aşağı gidiyoruz. Ne zaman çarpacağımızı ve çarpmanın şiddetini kestirmek zor ancak bir kaza olacağı kesin. Bu noktadan hasarsız dönmek imkansız.”

15 Temmuz sonrası dönemde baskı ve sansürün arttığı, özgürlüklerin kısıtlandığı bir Türkiye’nin bu korkulan resme hızla yaklaştığı düşüncesi hakim. Zaten sorunlu olan medyanın “yandaş” ve “tedirgin” olarak ikiye ayrıldığı, bireylerin dahi en küçük bir eleştiri yapmadan önce oto-sansür uyguladığı söyleniyor. Tüm bu uygulamalar ile Türkiye’nin 20-30 yıl içerisinde daha baskıcı daha muhafazakar bir ülke olacağı ve bu tabloda kendilerine yer olmayacağını düşünenlerin sayısının giderek arttığı gözleniyor.

Bu dönemde hakim olan bir durum da belirsizlik hali. Biraz daha olumlu bir yerden bakmaya çalışanlar ülkenin geleceğini belirsiz olarak tarif ediyor ve istenirse bu tablonun olumluya dönebileceği ekleniyor. Ancak bu yönde düşünme eğiliminin yoğun olmadığını da belirtmek gerek. Uçlara savrulmuş olanların dışındaki çoğunluk geleceğe endişe veya korku ile bakıyor ve içinden nasıl çıkılacağı bilinmeyen bir çaresizlik, ümitsizlik hali tarif ediyor.

Toplumsal ve Siyasal Uzlaşı Mümkün M?

15 Temmuz sonrasında Türkiye’de artık yeni bir hikaye anlatıldığı ve bir yeniden kuruluş sürecine girildiği konusu da hem görüşmelerde hem de çalıştayda dile getirildi. Devletin yeniden inşa edildiği bu süreçte laik kesiminin nasıl bir rol oynayacağı tartışma konusu.

Toplumsal uzlaşının yanı sıra, siyasetle de belli bir seviyede anlaşmak gerekliliği ortaya çıkıyor. Laik kesim açısından bakıldığında siyasetin kendilerini kapsaması için iktidarın yapması gerekenlerin başında güven tazeleme ihtiyacı geliyor. Son beş yılda ülkede yaşanan gelişmeler karşısında siyasetin takındığı söylenen ayrıştırmacı tavrın bir kenara bırakılması gerektiği ısrarla dile getiriliyor.

Laik değerlerin bu yeniden yapılanmada yer bulması sözü edilen kesim için uzlaşının ve güven tazelemenin temeli. Seküler/laik hassasiyetleri olan kesimin içerisinde yer alan “ulusalı-Avrasyacı” grubun bu yeni devlet inşasında yer almaya istekli olduğu ve muhafazakarlar ile işbirliği içerisinde hareket ettiği dile getiriliyor.

Atılması gereken somut adımların başında ise hukuk devleti kriterlerinin işleme konması geliyor. 15 Temmuz sonrası halihazırda sorunlu olan hukuk sisteminin ktğ belirtilerek, seksen milyon nüfuslu Türkiye’nin hukuksuz yönetilmesinin toplumda n alınamayacak hak ihlalleri ve sonrasında toplumsal çatışma ile sonuçlanması ihtimalinin düşük olmadığı dile getiriliyor.

Toplumsal uzlaşının mümkün olup olmayacağında 16 Nisan’da gerçekleşecek referandum sonuçları ve sonrasında izlenecek siyasetin belirleyici olduğu anlaşılıyor. Laik kesim kendisi pozisyon almaktan ziyade toplumun diğer kesimleri ve özellikle siyasilerin tutumlarını görmeyi bekliyor. Türkiye’nin içine girdiği ynetilememe halinden kısa yoldan bir çıkış olacağına dair umutlar yüksek değer. Hatta söylemlere bakılacak olursa tersine bir karamsarlık hakim. Referandum sonuçları ne olursa olsun ülkenin yönetim krizinden çıkamayacağı, ekonomi, terörle mücadele, dış politikada sorunların devam edeceği ve ülke içerisinde baskının seviyesi azalsa da Türkiye’nin hızlı bir demokratikleşme gündemine dönmeyeceği görüşü yoğun olarak duyuluyor.

Laik kesim mevcut sistem önerisinin getireceklerinden ümitli olmasa da Türkiye’de yönetim sisteminin değerilişimine topyekn karşı çıkıyor. Referandum sürecine bakışta da farklı yaklaşımlar ve uzlaş olasılıkları görenler mevcut. Bu kesimin kendi içerisindeki ayrışmalar 16 Nisan referandum sürecine de yansıyor. Herkesin hem fikir olduğu nokta aslında bu referandum sürecinin de birleştirici bir unsur olarak kullanılabiliceği, ancak bu fırsatın kaçırıldığı yönünde.

Bu sürece pragmatik olarak bakanlar güçlü lider arayışı etrafında birleşiyor ve mevcut kaos ortamından çıkılmasının tek yolunun güçlü ve etkili lider olduğu görüşündeler. Ergenekon ve Balyoz davalarında mağdur olan emekli askerler ve çevrelerinin de yer aldığı bu kesim, 15 Temmuz sonrasında bir yeniden varoluş mücadelesi olarak görüyorlar. Yeni anayasa ve sistem değişikliğine kategorik olarak karşı olmayan bu grubun ayrıştıkları konu zamanlama; darbe teşebbüsünün hemen ertesinde OHAL şartları altında referandum düzenlenmesini yanlış buluyorlar. Özellikle Türkiye’de son dönemdeki tüm tartışmaların güvenlik eksenli yapıyor oluşu, ekonomi, eğitim gibi hayati konuların ikinci planda kalması da bu kesimin Türkiye’de daha görünür olmasını ve sesinin daha çok çıkmasını kolaylaştırıyor. Dolayısıyla devletin içinde bulunduğu varoluşsal tehditte kurtulabilmesi için güvenlik eksenli bir siyaset izlemesi doğru bulunuyor.

Laik kesim içerisinde bu güvenlik dilinden rahatsız olan, her geçen gün kendi yaşam alanının daraldığını düşünen ve çözümün daha fazla özgürlük ile sağlanacağını düşünenler ise bu koalisyonda kendilerine yer bulamıyorlar. Bir sistem değişikliğinin kapsamlı bir anayasa değişikliği ile beraber ele alınması gerektiği, bu olmadığı sürece ülkenin sorunlarını büyütme başka işe yaramayacağı vurgusu yapılıyor. CHP ile uzlaşılı yolu aranmamış olması, muhafazakar ve milliyetçi bir koalisyon ile sistem değişikliği yapılması birçoklarına göre uzlaşılı arayışının siyasilerin gündeminde olmadığı bir göstergesi. Bu durumun laik kesimin dışlanmışlık hissini perçinlediği görülüyor.

Laik kesimin yadsınamayacak bir bölümünde burası sadece bizim ülkemiz değil anlayışı hakim olmaya başlamış. 15 Temmuz sonrası yapılan öz eleştiriler arasında toplumun muhafazakar kesiminin Cumhuriyet tarihi ile dışlandığı ve kendilerinin bu uygulamaya sessiz kaldığı önemli bir yer tutuyor. Bir kabul edilmiş hali olduğunu ve bunun da toplumda uzlaşılı mümkün kılma olasılığı olduğunu belirtmek gerek. Her ne kadar 15 Temmuz sonrası farklı kamplara savrulma, ipe kapanma görülse de tüm bu yaşanan süreçler bir ortak değerler oluşmasına da yol açmış. Darbe karşısında herkes aynı derecede aktif pozisyon almamış olsa da toplumun büyük çoğunluğu bir arada durmuş ve bugün de duruyor. Devletin ele geçirilmesine karşı mücadele edilmesi yine çoğunluğun farkında olmasalar da üstünde anlaştığı bir nokta.

Laik kesim bugün gelinen noktada muhafazakar kesim ile birlikte olmaya, el uzatmaya uzak durmuyor, ancak bunun yöntemleri konusunda bir açmaz ve hareket edememe durumu var. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren verili bir sistem içerisinde yaşamış olmanın, toplumun farklı kesimlerine yakınlaşma, anlama ihtiyacının duyulmamış olması bugün harekete geçmeyi, nereden başlayacağını bulmayı da zorlaştırmış gözüküyor.

Herkes için söylemek mümkün olmasa da laik kesimin bu konular üzerinde düşünen gruplarında ‘Devlet bizimdi ama artık değil’ psikolojisi aşılmaya başlamış. ‘Kendimizden olmayan yönetemez’ bakışından, ‘işini iyi yapan yönetsin’ bakışına geçiş duymak mümkün. 2012 öncesindeki özlenen tabloda olduğu gibi yönetim iyi yapıldığı ve bu kriter yerine geldiği sürece itiraz ve önyargıların taraftar bulmakta zorlandığına dikkat çekiyor.

Laik kesim ılımlı lider görme ihtiyacını her fırsatta dile getiriyor. Günlük siyasi kazanımlar getiren kışkırtıcı söylemler yerine yapıcı mesajlar verilmesi ve kapsayıcı olunmasının toplumun laik kesimleri üzerinde olumlu etki yapacağını ve dışarıda kalmış olma hissiyatını azaltacağını söylemek mümkün.

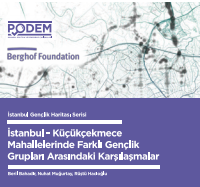
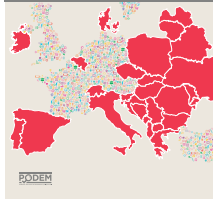
PODEM Raporları

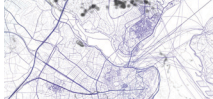
15 Temmuz'dan Bugüne
Alevilerin Gündemi

Avrupa'da Yaşayan Türkiye
Kökenli Gençler:
Alevilik, Sünnilik Temelinde
Kimlik, Aidiyet, Sosyal Hayat, Siyaset

İstanbul Gençlik Haritası Serisi
İstanbul - Küçükçekmece
Mahallelerinde Farklı Gençlik
Grupları Arasındaki Karşılaşmalar

15 TEMMUZ'DAN BUGÜNE ALEVİLERİN GÜNDEMİ

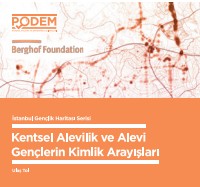
Ulaş Tol

Darbe Girişiminden Referandum
Sürecine: Diyarbakır'dan İzlenimler

Avrupa'da 'Türkiyeli' Olmak:
Kimlikler, Bireyler, Vatandaşlar

İstanbul Gençlik Haritası Serisi
Kentsel Alevilik ve Alevi
Gençlerin Kimlik Arayışları

DARBE GİRİŞİMİNDEN REFERANDUM SÜRECİNE: DİYARBAKIR'DAN İZLENİMLER

Vahap Coşkun

AVRUPA'DA 'TÜRKİYELİ' OLMAK: KİMLİKLER, BİREYLER, VATANDAŞLAR

Ayşe Yırcalı, Etyen Mahçupyan

KENTSEL ALEVİLİK VE ALEVİ GENÇLERİN KİMLİK ARAYIŞLARI

Ulaş Tol

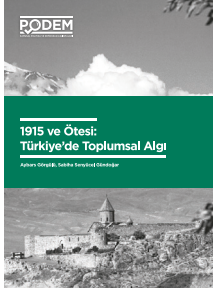
TÜRKİYE'DE GENÇLİĞİN SİYASALLAŞMA BİÇİMLERİ: KESİMLER ARASI BİR KARŞILAŞTIRMA

Etyen Mahçupyan

TOPLUMSAL BARIŞ İÇİN BÖLGESEL KALKINMA: İSTANBUL VE DİYARBAKIR İŞ DÜNYASINDAN İZLENİMLER

Beril Bahadır

1915 VE ÖTESİ: TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL ALGI

Aybars Görgülü, Sabiha Senyücel
Gündoğar

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları
Public Policy and Democracy Studies

ISBN 978-605-67180-6-9

Kore Şehitleri Cad. No: 38/3
Zincirlikuyu, 34394, İstanbul

T +90 212 217 75 65-66

F +90 212 347 18 86

E info@podem.org.tr

www.podem.org.tr